

І.Є.Шпенюк

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕТИКЕТНИХ СТЕРЕОТИПІВ ПРИВЕРТАННЯ УВАГИ В АМЕРИКАНСЬКОМУ НАУКОВО-АКАДЕМІЧНОМУ ДИСКУРСІ

В останні десятиліття з розвитком у сучасному мовознавстві комунікативної лінгвістики та лінгвопрагматики спостерігається зростання наукового інтересу до проблем мовного спілкування, важливим чинником якого є дотримання мовленнєвого етикету – “прийнятої певним суспільством системи стійких виразів спілкування для встановлення мовленнєвого контакту співбесідників, підтримки спілкування відповідно до їхніх соціальних ролей чи рольових позицій” [4, с.14]. Поняття мовленнєвого етикету знаходилося у полі зору багатьох мовознавців: досліджувалася структура, національна специфіка та функції етикетних одиниць [1, 2, 3, 5, 6, 7]. Сьогодні ж **актуальності** набуває проблема прагмалінгвістичних аспектів етикетних висловлювань, оскільки в реальних ситуаціях спілкування важливим є не тільки лексичне значення висловлювання, а, передусім, те, що має на увазі мовець, тобто вибір етикетної одиниці визначається стосовно адресанта, адресата та мовленнєвої ситуації. Саме тому на сучасному етапі лінгвістичних досліджень мовні питання етикету вивчаються у різних сферах спілкування і мова науки не є винятком, адже успішність здійснення наукової комунікації значною мірою залежить від культури мовлення.

Мета статті полягає у дослідженні функціонування етикетних стереотипів привертання уваги в усній та писемній науково-академічній комунікації. **Об’єктом дослідження** обрано сучасний усний та писемний науково-академічний дискурс. **Предметом вивчення** є мовні засоби вираження етикетних стереотипів привертання уваги адресата. **Матеріалом дослідження** слугували транскрибовані тексти лекцій, семінарів, колоквиумів Мічиганського корпусу науково-академічного мовлення (*MICASE – Michigan Corpus of Academic Spoken English*) та тексти підручників з різних дисциплін, які використовуються у навчальному процесі американських вищих навчальних закладів на рівні бакалавра.

Досить часто у процесі спілкування потрібно на належному рівні утримувати увагу співрозмовника, підготувати його до сприйняття важливого повідомлення, зменшити комунікативну чи соціальну дистанцію або сформувати дружню атмосферу. У зв’язку з цим виникає потреба у вживанні мовних засобів привертання уваги. У

нашому дослідженні під етикетними стереотипами привертання уваги розуміємо стійкі, часто повторювані одиниці мовної комунікації, які вживаються з метою привернути увагу слухача або читача, виявляючи у такий спосіб турботу про адресата. У науково-академічному дискурсі увага адресата привертається завдяки використанню мовних засобів лінеарності, емоційно-експресивних номінацій, гіпофор, маркерів поступки та протиставлення, а також засобів візуалізації.

З комунікативно-прагматичної точки зору в американському науково-академічному дискурсі можна виділити такі функції етикетних стереотипів привертання уваги:

1) **функція організації дискурсу.** Мовні засоби привертання уваги виділяють початок, сприяють розгортанню та наближують до завершення комунікації. На початковому етапі спілкування використовуються такі етикетні стереотипи: *first(ly), first of all, the first thing that we have to talk about is..., we are going to talk about..., today we're going to be talking about..., let's first start with ...*, за допомогою яких привертається увага до того, про що йтиметься далі, як наприклад:

Today we're gonna be talking about stage-structured and size-structured models, again, matrix models, following up on the, topics we've discussed earlier (GPEL).

Вживання етикетних стереотипів на етапі розгортання комунікації має дуже важливе значення, адже увага адресата може розпорошуватися або послаблюватися і для її активізації використовуються такі мовні одиниці: *so, now, next, then, after that, additionally, in addition (to), moreover, furthermore, therefore, hence:*

In addition to all the repression controls that you know about, you can't actually activate expression without having the cyclic A-M-P CAP protein bind down. And the mechanism by which it does it is that it makes a physical contact with R-N-A polymerase (MGL).

Необхідно зазначити, що у науково-академічному дискурсі з метою пожвавлення уваги адресата, а також введення нової інформації вживаються також гіпофори, як наприклад:

What does it tell us about Augustus? What are the major points of the public image? First of all, that he is a traditional politician. Roman reformers are inevitably going to portray themselves as maintaining the status quo. Cuz the Romans are greatly devout they have a term the mos maiorum the custom of the ancestors. And he will maintain that he is a traditional politician. He is a great benefactor to the Roman people, as we've already seen. He seeks nothing in excess (SDLARL).

У процесі розгортання комунікації дуже часто відбувається перехід від однієї теми до іншої або, навпаки, повернення до попередньої розмови. У таких випадках етикетні стереотипи

допомагають переключати увагу адресата, або орієнтують його на те, про що йшла мова раніше. До таких мовних одиниць відносимо: *now, by the way, I should remind..., let's go back ..., let's come back...*:

Now remember I told you that plasminogen activator itself is a protease what is a protease by definition it's something that breaks peptide bonds (BCL).

На завершальному етапі спілкування вживаються етикетні стереотипи, які підсумовують все вище сказане, тим самим повідомляючи адресата про наближення закінчення, наприклад, лекції чи семінару або про зміну теми розмови. Для цього адресант використовує такі мовні засоби: *hence, consequently, in summary, summing (it all) up, to sum up, to finish, to conclude, at the end*, як наприклад:

To sum up, I want to stress the fact that Westerners are not the first new audience that Peking opera went after (POC).

2) **функція виділення основної та другорядної інформації.** З цією метою вживаються такі стереотипові висловлювання: *recall (that), note (that), notice (that), it's worth noting, the most important ..., one of the most important ..., what is interesting/important..., specifically, in particular, particularly, especially, notably*:

Notice that we go down to the descriptor field, and notice each descriptor is numbered, whether it makes sense that it's the fourth descriptor word or the third descriptor word or the first descriptor word (GOSDL).

3) **функція уточнення:** *that is, to clarify, this means that..., (what) I mean(t)..., to be more exact, more specifically, to be more precise, notice (that).* У науково-академічному дискурсі такі етикетні стереотипи допомагають мовцеві точніше й доступніше висловитися, полегшити реципієнтові сприйняття. Крім того, повторення сказаного в різних варіантах дозволяє бути зрозумілішим та сприяє запам'ятовуванню, як наприклад:

Labiodental refers to the point of articulation that is the sound is made by the teeth touching the lips in this case the upper teeth touching the lower lips (HLL).

4) **функція пояснення:** *in other words, in a word, for instance, such as.* Використовуючи такі висловлювання, адресант пояснює, уточнює, розкриває зміст не зовсім ясних слів, які можуть викликати непорозуміння, конкретизує або, навпаки, узагальнює зміст попереднього висловлювання:

In order to develop a significant erosion or surface, our sediments have to be exposed to the elements. In other words, we need rain, we need rivers, and we need wind, all of those factors that are going to help

weather down or erode the surface, so that we develop what is known as an unconformity (DEL).

5) **функція екземпліфікації:** *for example, for instance, such as, let's say.* Вживання таких висловлювань має першочергове значення для науково-академічного дискурсу, оскільки сприймання та запам'ятовування будь-якої інформації посилюється, якщо вона забезпечена прикладами. Крім того, наведення прикладів підтверджує достовірність інформації.

It turns out that the binding site the minus-ten minus-thirty-five, on a lot of these genes that are involved in degradation of sugar molecules, such as lac operon for instance (MGL).

6) **функція перефразування:** *to put it another way, (or) rather, or maybe, or better.* З метою привертання уваги до певного терміну або явища, адресат по іншому формулює думку, висловлену у попередньому висловлюванні, як наприклад:

Typically if it's a trout you would clip the adipose fin, or maybe a little piece of the dorsal fin or the anal fin. Usually not, or the paired fins for that matter (BFGA).

7) **функція протиставлення:** *but, in contrast, conversely, on the other hand, although, however, in fact, anyway, on the contrary, unlike, otherwise, nevertheless.* У науково-академічному дискурсі етикетні стереотипи протиставлення дозволяють адресату виразити різноманітні точки зору на той самий об'єкт, які не заперечують, а доповнюють одна одну, як наприклад:

Cells have really good repair mechanisms, and so, most mistakes that are made, are reversed. So they are rare, but on the other hand, they're really common (IEL).

8) **функція вираження авторизації.** Найуживанішими засобами вираження авторизації у науково-академічному дискурсі є вставні модальні звороти типу *according to smb., in (on) smb.'s view/opinion, to smb.'s knowledge, in the words of ....* Наприклад:

So according to the theory of Menendez Pidal, the Basques didn't have a /f/ sound, but rather that the Basques did have and this again can be documented on the basis of our reconstructions of Basque, that Basque certainly did have an H type sound... (HLL).

Увагу адресата привертають також різноманітні засоби вираження авторського “я”, до яких відносимо, перш за все, мовні одиниці вираження експліцитного авторського “я” (*I (we) think/believe/argue, in my opinion/view, to my mind, we are confident (that), we suggest ...*), а також безособові звороти з *one (one can say/argue (that))* і пасивні конструкції, які особливо часто вживаються на початку речення (*it is often said (that), it should be noted (that), it is*

evident/known (that), it is commonly referred (that), it is argued (that) тощо), як наприклад:

We consider here a particular kind of network problem known as minimum-cost network flow, where the “flow” consists of the movement of a certain commodity along the arcs of a network, from the nodes at which the commodity is produced to the nodes where it is consumed (LP).

It’s now pretty well understood that birds evolved from reptiles (RHEL).

9) **функція вираження емоцій.** Засобами вираження емоцій у науково-академічному дискурсі виступають емоційні лексичні одиниці – прикметники, прислівники, іменники, дієслова, частки, у тому числі, мовні одиниці кількісної семантики типу: *many, many, so many, awesome amount, a whole bunch of, in fact, actually, in reality, in actuality, in effect, really, indeed, even, ever, simply, at least, literally, importantly, to emphasize, to stress, to highlight ma in.*

This is actually a real important point. Why should it not matter in this case-searching Dialog? (GOSDL)

Слід зазначити, що для писемного науково-академічного дискурсу, окрім вищезгаданих етикетних мовленнєвих одиниць, важливими є засоби візуалізації: членування на абзаци, розділи, параграфи, а також засоби пунктуації та шрифтове варіювання, які також призначені для привертання уваги читача до стрижневих елементів тексту, як наприклад:

In order to create a model for this situation, we need to quantify this diagram. To do that, we follow these three steps:

1. *First, we identify the important quantities (the **dependent variables**) to keep track of.*
2. *Second, we identify the **independent variables**, such as time *t*, space *x*, or age *a*, and so on.*
3. *Finally, we quantify the transitions and/or interactions between these classes, as indicated by the arrows in Figure 1.1 (a). To do this, we use either probabilities or rates, as explained below (MB).*

Отже, аналіз досліджуваного матеріалу дозволяє зробити висновок про те, що американському науково-академічному дискурсу притаманне вживання цілої низки етикетних стереотипів привертання уваги, що використовуються для організації дискурсу, виділення основної та другорядної інформації, уточнення, пояснення, екземпліфікації, перефразування, протиставлення, вираження авторизації та емоцій.

Література

1. Богдан С.К. Мовний етикет українців: Традиції і сучасність / Світлана Калениківна Богдан. – К.: Рідна мова, 1998. – 475 с.
2. Гольдин В.Е. Речь и этикет / Валентин Евсеевич Гольдин. – М.: Просвещение, 1983. – 109 с.
3. Ільченко О.М. Етикет англomовного наукового дискурсу / Ольга Михайлівна Ільченко. – К.: ІВЦ «Політехніка», 2002. – 288 с.
4. Кочерган М.П. Стан і перспективи сучасного мовознавства / М.П.Кочерган // Вісник Київського лінгвістичного університету. – 2003. – Т. 6, № 1. – С. 5-18.
5. Радевич-Винницький Я.К. Етикет і культура спілкування / Ярослав Костянтинівч Радевич-Винницький. – Львів: Вид-во «СПОЛОМ», 2001. – 223 с.
6. Формановская Н.И. Речевой этикет и культура общения / Наталья Ивановна Формановская. – М.: Высшая школа, 1989. – 160 с.
7. Brown P., Levinson S. Politeness: some universals in language usage / P.Brown, S.Levinson. – Cambridge: Cambridge University Press, 1987. – 345 p.

Список джерел ілюстративного матеріалу

MICASE – Michigan Corpus of Academic Spoken English.

<http://quod.lib.umich.edu/m/micase/>

BCL – Biology of Cancer Lecture/2000/September 19

BFGA – Biology of Fishes Group Activity/1998/August 7

BL – Beethoven Lecture/2001/February 15

CBC – Chemical Biology Colloquium/2001/February 13

DEL – Dynamic Earth Lecture/2000/September 26

GOSDL – Graduate Online Search and Database Lecture/1999/September 30

GPEL – Graduate Population Ecology Lecture/1999/January 28

HLL – Historical Linguistics Lecture/1998/March 31

IEL – Intro to Evolution Lecture/2001/May 30

MGL – Microbial Genetics Lectures/2000/February 8

NLPL – Nobel Laureate Physics Lecture/1999/October 22

POC – Peking Opera Colloquium/2000/October 10

RHEL – Race and Human Evolution Lektion/2000/September 21

SDLARL – Sports and Daily Life in Ancient Rome Lecture/2000/May 9

LP – Linear Programming with MATLAB

MB – Mathematical Biology

The present paper considers functioning of the etiquette lexical bundles of attracting attention in scientific-academic discourse. The analysis has shown that such bundles are most frequently used with the purpose of organizing discourse, highlighting principal and secondary information, specifying, paraphrasing, providing explanation(s), illustrating, expressing authorial voice and conveying emotions.

Key words: *American scientific-academic discourse, etiquette lexical bundles.*

Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи

В статье рассматриваются особенности функционирования этикетных речевых стереотипов привлечения внимания адресата в американском научно-академическом дискурсе. Анализ материала показал, что этикетные речевые стереотипы чаще всего используются с целью организации дискурса, выделения основной и второстепенной информации, уточнения, экземплификации, объяснения, перефразирования, выражения авторизации и эмоций.

Ключевые слова: *американский научно-академический дискурс, этикетные речевые стереотипы.*